

УДК 811.161.3:811.581.11

Гуль Марыя Уладзіміраўна
дацэнт кафедры англійскай філалогіі
“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна”;
кандыдат філалагічных навук, дацэнт
(г. Брэст, Беларусь)

НУМЕРАЛЬНЫЯ ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ З КАМПАНЕНТАМ “АДЗІН” У БЕЛАРУСКАЙ І КІТАЙСКАЙ МОВАХ

У артыкуле разглядаецца тэматычная прыналежнасць беларускіх і кітайскіх нумеральных фразеалагізмаў з лічбавым кампанентам “адзін”. Вылучаюцца як агуль-

ныя тэматычныя групы (напрыклад, аднолькавасць, хуткасць дзеяння, аднадупнасць), так і адрозныя: блізкая адлегласць, невядомасць (у беларускай мове); поспех, чысціня (у кітайскай мове).

Як вядома, у выніку ўзаемадзеяння чалавека са светам фарміруецца мадэль свету, якая называецца карцінай свету. Карціна свету – гэта цэласны вобраз свету, які з’яўляецца вынікам усёй духоўнай дзейнасці чалавека. Моўная карціна свету адлюстроўвае нацыянальную карціну свету і можа быць выяўлена ў моўных адзінках розных узроўнях. Фразеалагізмы адносяцца да тых адзінак, якія ў канцэнтраваным выглядзе адлюстроўваюць спецыфічны вопыт народа, і тыя, якія маюць універсальны характар. Яны ў сукупнасці складаюць фразеалагічную карціну свету.

Аб’ектам даследавання сталі фразеалагізмы беларускай і кітайскай моў з лічбавым кампанентам “адзін”, выбраныя адпаведна са “Слоўніка фразеалагізмаў” І. Я. Лепешава [1] і са слоўніка “Китайско-русский фразеологический словарь” А.М. Готліба і Му Хуаіна [2]. Мэтай даследавання з’яўляецца выяўленне асаблівасцей тэматычнай класіфікацыі даследаваных фразеалагізмаў. Згодна са “Слоўнікам лінгвістычных тэрмінаў”, фразеалагізм – гэта ўстойлівае ў сваім саставе і структуры словазлучэнне з адзіным, цэласным значэннем, якое не ствараецца ў час гутаркі, а аднаўляецца ў памяці як гатовая адзінка маўлення [3, с. 163].

У старажытнасці піфагарэйцы не ўспрымалі “адзін” як сапраўдны лік, таму што лік – гэта сукупнасць, якая складаецца з пэўных частак. Пад уплывам піфагарэйцаў многія еўрапейскія мысляры таксама лічылі “адзін” не лікам, а “маці”, пачаткам і асновай для іншых лікаў. Хоць “адзін” – гэта цотны лік, яго прызнавалі адначасова і мужчынскім, і жаночым, але бліжэй да мужчынскага. “Адзін” стаў сімвалам першароднай Адзінкі, Боскага існавання, якое і не мяркуе наяўнасці іншага. Яно ўключае адноснасць, цэласнасць, адзінства і застаецца само сабой, але ў той жа час знаходзіцца па-за ўсім створаным быццём [4, с. 41–42].

“Талоўныя рысы міфалогіі беларусаў знаходзяць вызначэнне ў наборы асноўных семантычных супрацьпастаўленняў, якія даюць часова-прасторавыя, сацыяльныя, ацэначныя характарыстыкі свету (добрыя і нядобрыя да чалавека): доля – нядоля, жыццё – смерць, цот – няцот, правы – левы, верх – ніз...” [5, с. 32–33]. Цот сімвалізаваў удачу, няцот лічыўся дрэннай прыметай. Напрыклад, у калядную ноч дзяўчаты варажылі: выбягалі ў двор і абхоплівалі штыкетнік, а потым лічылі коль-

касць штыкецін. Парная колькасць штыкецін прадказвала хуткі шлюб, няпарная была знакам таго, што яшчэ год давядзецца заставацца адной, без пары.

Лічбу “адзін” старажытныя кітайскія філосафы атаясамлівалі з першапрычынай свету, першапачаткам космасу. Кітайскі філосаф Лаоцзы меркаваў, што першапрычынай свету было “даа”, а непасрэдным увасабленнем “даа” з’яўляецца лічба “адзін”. Лічба “адзін” належыць да лікаў “янь” і цесна звязана з ростам і росквітам [6, с. 38].

Вылучаюцца некалькі тэматычных груп з ліку даследаваных фразеалагізмаў з кампанентам “адзін” беларускай і кітайскай моў (адпаведна):

1) **падабенства ці аднолькавасць**: а) *адно на адно* ‘амаль аднолькавае, без прыкметнага выйгрышу, перавагі ў чым-н.’; *адзін пад адзін* (*адна пад адну, адно пад адно*); *адзін у адзін* (*адна ў адну, адно ў адно*) ‘амаль роўныя па росце, сіле’, ‘зусім аднолькавыя і добрыя паводле якіх-н. якасцей’; *зроблены на адзін капыл, на адзін лад, аднаго крою, на адзін манер, аднаго поля ягада, адным лыкам шытыя, адным мірам мазаны, аднаго балота чэрці, з аднаго цеста (спечаны)* ‘вельмі падобныя, аднолькавыя’; *адно ліха, адна трасца, адна халера, адзін хрэн, адзін чорт* ‘абсалютна аднолькава, без розніцы, не мае значэння для каго-н.’; *на адзін твар* ‘так падобны адзін на аднаго, што не адрозніш’; *на адзін манер* ‘аднолькавыя’, ‘вельмі падобна, аднолькава’; *пад адзін ранжыр* ‘у адной катэгорыі, без уліку розніцы’; *мераць на адзін аршын, мераць на адзін капыл, ставіць на адну дошку (роўніцу), ставіць у адзін рад* ‘прызнаваць роўным, аднолькавым у якіх-н. адносінах’; *адным лыкам шытыя* ‘вельмі падобныя адзін на аднаго ў якіх-н. адносінах, адзін не лепшы за другога, з аднолькавымі недахопамі’. Вялікая колькасць беларускіх фразеалагізмаў гэтай групы маюць негатыўны эмацыянальны фон, выражаюць значэнне неадабрэння (*адным лыкам шытыя, на адзін капыл*), незадаволенасці (*адна трасца, адна халера, адзін чорт*);

б) **一丘之貉** *yī qiū zhī hé* ‘яноты аднаго ўзгорка’ (аднолькавыя, такія ж, не адрознівацца), **一概而论** *yī gài ér lùn* ‘абмяркоўваць з адной меркай’ (падыходзіць да ўсяго з адной меркай), **一视同仁** *yī shì tóng rén* ‘глядзець з аднолькавым чалавекалюбствам’ (роўныя адносіны, аднолькавыя адносіны, быць ветлівым з усімі);

2) **хуткасць дзеяння**: а) за адзін прысест ‘адразу, за адзін прыём і не адрываючыся (рабіць што-н.)’, адным духам ‘адразу за адзін прыём; вельмі хутка’, у адзін мах ‘адразу ж, імгненна (рабіць, зрабіць што-н.)’,

у адзін міг, у адзін мах, у (адзін) момант, у (адну) мінуту ‘адразу ж, імгненна, вельмі хутка’, на адным дыханні ‘вельмі хутка, парывіста, імкліва (бегчы, рабіць што-н.)’, адна нага тут другая там ‘вельмі хутка (збегачы, схадзіць куды-н.)’, як адна мінута ‘вельмі хутка, зусім непрыкметна (праляцець, прайсці)’;

б) 一朝一夕 *yī zhāo yī xī* ‘адзін світанак, адзін закат’ (вельмі кароткі прамежак часу, хутка, хуткі, у кароткі тэрмін, дзень-два), 一气呵成 *yī qì hē chéng* ‘адным духам стаць завершаным’ (закончыць адным махам, у адзін прысест, твор, пранікнуць адным духам);

3) **малы памер, нязначнасць:** а) на адзін зуб (гам) ‘хто-н. такі мізэрны, нязначны, што з ім вельмі лёгка справіцца, расправіцца’; адны слёзы ‘вельмі дрэнны, мізэрны’, у адну столку ‘вельмі малы, мізэрны’, адны ўспаміны засталіся ‘зусім нічога не захавалася’, ні (яшчэ) (адзін) шэ-лег ‘ніколікі, зусім (не мець, не псаваць і пад.); зусім няма (пра поўную адсутнасць чаго-н.)’, адно званне засталася, адна назва засталася, адны ўспаміны засталіся ‘зусім нічога не захавалася ад чаго-н.’;

б) 一草一木 *yī cǎo yī mù* ‘адна травінка, адно дрэўца’ (нешта вельмі маленькае, нязначнае);

4) **аднадушнасць:** а) у адзін голас ‘адначасова, разам (гаварыць); аднадушна, дружна, згодна (гаварыць, сівярджаць, рашаць)’, у адзін дух ‘аднадушна, дружна, згодна; вельмі хутка’, як адзін чалавек ‘без выключэння, поўнасцю; абсалютна (усе)’, як адзін ‘без выключэння, поўнасцю, абсалютна ўсе; дружна, аднадушна (рабіць што-н.); зусім аднолькавыя і добрыя ў якіх-н. адносінах’, (усе) да аднаго ‘усе без выключэння, поўнасцю; абсалютна (усе)’, адна рука ‘вельмі дружныя, аднадушныя, аднадумцы’ (выражае неадабрэнне),

б) 一倡百和 *yī chàng bǎi hè* ‘адзін заспявае – сто падхопляць’ (аднадушнасць, сляпяя згода з чужым пунктам гледжання), 一德一心 *yī dé yī xīn* ‘адна мараль, адно сэрца’ (у адзіным імкненні, напружваць намаганні ў імя дасягнення адзінай мэты), 一倡一和 *yī chàng yī hè* ‘адзін заспявае – іншы падхопіць’ (адказваць песняй на песню, вершам на верш, гарманічнае спалучэнне людзей, салідарнасць), 一呼百诺 *yī hū bǎi nuò* ‘адзін паклікаў, сто адклікнуліся’ (мець вялікую колькасць слуг, мець усеагульны водгук/водгалас), 一以贯之 *yī yǐ guàn zhī* ‘адным працяць усе’ (адна думка ахоплівае ўвесь твор, усю дзейнасць), 一心一意 *yī xīn yī yì* ‘адно сэрца, адна думка’ (усім сэрцам, аднадушнасць, аднамыслнасць);

5) **дасканаласць, лідарства:** а) нумар адзін ‘найбольш важны, самы галоўны, першаступенны; лепшы сярод падобных’;

б) —马当先 *yī mǎ dāng xiān* “конь, які стаў першым” (вырвацца наперад, стаць лідарам, весці за сабой, быць у авангардзе, быць наперадзе, ініцыятар);

б) штосьці дзіўнае: а) *тысяча і адна ноч* ‘штосьці дзіўнае, незвычайнае, казачнае’;

б) —狐之腋 *yǔ hú zhī yè* ‘валасок з падпахі лісы’ (вялікая рэдкасць, вельмі дарагая рэч).

Акрамя вышэйпералічаных, беларускія фразеалагізмы з лічбавым кампанентам “адзін” могуць быць класіфікаваны адносна наступных тэм: 1) **блізкая адлегласць**: *адзін пры адным* (*адна пры адной, адно пад адным*) ‘вельмі блізка, густа, шчыльна (сядзець, стаяць)’, *адзін крок* ‘не так далёка, вельмі блізка’; 2) **рашучасць перад прыняццем рашэння**: *адзін раз Марку жаніць*; 3) **невядомасць**: *адзін бог (святые) ведае, адзін чорт ведае* і інш.

Фразеалагізмы кітайскай мовы з лічбавым кампанентам “адзін” адносяцца на наступных тэматычных груп: 1) **(хуткі) поспех**: *一步登天* *yī bù dēng tiān* ‘адным крокам дасягнуць неба’ (хуткі кар’ерны рост, галавакружны поспех), *一蹴而就* *yī cù ér jiù* ‘адзін крок – і поспех’ (хуткі поспех, паспяховае дзеянне, раз-два і гатова), *一帆风顺* *yī fān fēng shùn* ‘кожнаму ветразю спадарожны венер’ (паспяхова, без перашкод), *一鸣惊人* *yī míng jīng rén* ‘адным крыкам спужаць чалавека’ (адразу атрымаць славу, уразіць сваімі поспехамі), *一鸣惊人* *yī míng jīng rén* ‘адным крыкам спужаць чалавека’ (адразу атрымаць славу); 2) **чысціня**: *一尘不染* *yī chén bù rǎn* ‘ні пылінкі ні забруджана’ (захаваў духоўнай чысціні, ачышчэнне ад зямной марнасці ў будыйскіх практыках, чысціня, чысты чалавек); 3) **нязменнасць**: *一成不变* *yī chéng bù biàn* ‘як стала – не змянілася’ (нязменны, дадзены для ўсіх часоў і умоў, упарты, закасянялы) і інш.

Такім чынам, пэўная колькасць фразеалагізмаў беларускай і кітайскай моў маюць аднолькавую тэматычную прыналежнасць: падабенства ці аднолькавасць, хуткасць дзеяння, малы памер, нязначнасць, аднадушнасць, незвычайнасць.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў беларускай мовы / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Бел. Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі. – у 2 т.
2. Готлиб, О. М., Му Хуан. Китайско-русский фразеологический словарь. Около 3500 выражений. 2-е изд., стереотип. Иркутск : Изд-во ИГУ, 2019. – 596 с.

3. Сцяцко, П. У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П. У. Сцяцко, М. Ф. Гуліцкі, Л. А. Антанюк. – Мінск : Выш. шк., 1990. – 222 с.
4. Schimmel, Annemarie. The Mystery of Numbers / Annemarie Schimmel. – Oxford : Oxford University Press, 1993. – 325 p.
5. Шамак, А. А. Міфалогія беларусаў / А. А. Шамак. – Мінск : Інстытут культуры Беларусі, 2013. – 256 с.
6. Bentley, Peter J. The Book of Numbers. The secret of numbers and how they changed the world / Peter J. Bentley. – Firefly Books, 2008. – 272 p.